

Protestantse
Kerk

Vindplaats van
geloof, hoop en liefde |

TUSSENSTAND PIONIEREN

de impact van pionieren op sociale
verbondenheid en geloofsontwikkeling

maart 2020

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Bezoeker: “Ik voel me gezien en welkom”	4
1. De feiten op een rij	5
1.1 Aantal pioniersplekken	5
1.2 Aantal betrokkenen	5
1.3 Leren van gestopte plekken	7
1.4 Passend onderdak	8
1.5 Vernieuwing van de kerk	9
1.6 Internationaal perspectief	9
1.7 Samenwerking	10
Bezoeker: “Hier heb ik God echt leren kennen”	11
2. Wat pionieren teweegbrengt	12
2.1 Opzet van het onderzoek	12
2.2 Over de deelnemers	13
2.3 Kwetsbaarheid	13
2.4 Sociale impact	14
2.5 Herkenbaar christelijk	15
2.6 Geloofsontwikkeling	16
2.7 Theologische variëteit	17
2.8 Duurzame gemeenschap	18
2.9 Conclusies	18
Bezoeker: “Taste is mijn thuis geworden”	19
3. Naar een mozaïek van kerkplekken	20
3.1 Onderzoek naar vragen	20
3.2 Tien essenties voor kerk-zijn	21
3.3 Kleurrijk	21
Bezoeker: “Alsof ik thuiskwam”	22
Bijlage Pionieren: een extra uitdaging in coronatijd	23

Projectleider: Anneke van der Velde MA
Onderzoeksleider: dr. Sake Stoppels
Onderzoekers: dr. Marten van der Meulen, ds. Janneke Nijboer, Elze Riemer MA
Redactie: Janet van Dijk, Tineke van der Stok, Martijn Vellekoop
Vormgeving: Zwerver Grafische Vormgeving
Portretfoto's pioniersplekken: Niek Stam

Voorwoord

Hoe staat het ervoor met de pioniersplekken die vanuit de Protestantse Kerk gestart zijn? Dit rapport geeft u een indruk. In deze tussenstand staan niet de cijfers centraal, maar zoomen we in op wat pionieren betekent in de concrete levens van mensen. We hebben onderzoek gedaan naar de sociale relaties en geloofsontwikkeling van bezoekers van pioniersplekken. Eerst zetten we op een rij waar nu pioniersplekken actief zijn, hoeveel mensen er betrokken zijn en waarom plekken soms ook weer stoppen.

Als Protestantse Kerk steunen we pioniersplekken om twee redenen. In de eerste plaats willen we op een dienstbare manier het evangelie delen met wie daarvoor open staan. Daarnaast hopen we dat pioniersplekken bijdragen aan de vernieuwing van onze kerk als geheel. Het is mooi om te constateren dat dat laatste nu ook echt gebeurt: de synode heeft inhoudelijk gesproken over de nota 'Mozaïek van kerkplekken'. Dat was waardevol en helpt ons om scherper te krijgen waar het nu echt om gaat in de kerk.

De aanleiding voor deze tussenstand is dat er in 2021 een nieuwe beleidsperiode begint. Daarom maken we nu de balans op. De laatste tussenstand is te lezen in 'Op hoop van zegen' en dateert van januari 2017. Die evaluatie was vooral kwantitatief. Aan de evaluatie die u nu in handen heeft ging een

stevig kwalitatief onderzoek vooraf: we spraken met 42 mensen uit 12 pioniersplekken. Zo krijgen we een indruk van wat pionieren in mensenlevens teweegbrengt, zie hoofdstuk 2. Ik raakte onder de indruk van hoe de Geest aan het werk is.

Intussen vraagt de huidige situatie de nodige aandacht. Tijdens de onderzoeksperiode was de coronacrisis nog niet aan de orde. Natuurlijk hebben de maatregelen ook veel gevolgen voor pioniersplekken. In de bijlage leest u hoe pioniersplekken in deze onzekere tijd vormgeven aan kerk-zijn.

We hopen dat de komende jaren meer nieuwe plekken ontstaan. En we zijn heel blij met al die mensen die zich nu al inzetten voor een pioniersplek. Wilt u samen met mij voor hen blijven bidden? Want de praktijk is mooi én weerbarstig.

*ds. René de Reuver,
scriba Protestantse Kerk
in Nederland*

1 'Op hoop van zegen' is te downloaden op lerenpionieren.nl/ophoopvanzegen.

A portrait of Barbara Jikai de Zoete, a woman with short grey hair, wearing a light blue sweater and a patterned scarf. She is smiling slightly and looking towards the camera. The background is a blurred interior space with wooden beams.

“Mijn idee van waardevol is heel anders geworden”

“Ik voel me gezien en welkom”

Barbara Jikai de Zoete (53) ontmoet predikant Hinne Wagenaar als ze met een verbrijzeld been in het verpleeghuis moet revalideren. Ze raakt via hem betrokken bij Nijkleaster, een monastieke pioniersplek in het Friese Jorwerd. Ze was in eerste instantie alleen geïnteresseerd in ‘de stenen: “Het was mijn kans om het kerkgebouw van Geert Mak te zien.” Ze wordt echter diep geraakt door het ochtendgebed dat daar elke woensdag gehouden wordt. Haar betrokkenheid bij Nijkleaster is het begin van een grote verandering in haar leven. “Ik had een vrij klein sociaal netwerk om me heen, nu heb ik een uitgebreide groep mensen die ik blind vertrouw.” Ze stond niet afwijzend tegenover het christelijke karakter van Nijkleaster, maar had er in eerste instantie ook niet zo veel mee. Toch raakte ze geïnteresseerd. “Ik moest er tot mijn eigen verwondering achter komen dat ik een godsgeloof heb ontwikkeld. Daar heb ik lang mee geworsteld. Ik heb er uiteindelijk maar aan toegegeven.” Met Pasen 2019 is Barbara gedoopt.

Barbara ontwikkelt via Nijkleaster een nieuw sociaal netwerk. Voor haar is het belangrijk dat Nijkleaster een groep mensen is waar je op een veilige manier veel kunt delen. “Je bent met elkaar in gesprek. Je hoort elkaar aan. Nijkleaster heeft een leefregel: luister elkaar tevoorschijn. Ik heb nooit enige belemmering gevoeld om helemaal mezelf te zijn. Ik heb nooit een oordeel ervaren. Ik voel me daar gezien en welkom, zonder obstakels. Ik hoef niets van mezelf achter te laten.”

Door haar verbondenheid met Nijkleaster raakt ze meer betrokken bij mensen in haar eigen woonplaats Appelscha. Ze raakt daar ook bij de kerk betrokken, en doet vrijwilligerswerk in het verpleeghuis. “Het heeft me een andere richting gegeven. Ik was wanhopig op zoek naar vast werk, de standaard dingen van huisje-boompje-beestje. Nu doe ik niet meer zo moeilijk over dat je grootse dingen moet bereiken. Als de koster belt dat hij handjes nodig heeft om stoelen weg te zetten, dan stap ik op de fiets. Mijn idee van wat waardevol is, is heel anders geworden. Ik had nooit gedacht dat ik vrijwilligerswerk zou doen in het verpleeghuis. Ik ben totaal veranderd.”

1. De feiten op een rij

We leven in boeiende tijden. De kerk krimpt en tegelijk ontstaan er nieuwe initiatieven. Vlak nadat de Protestantse Kerk tot stand kwam, in 2004, is ingezet op het bereiken van groepen mensen die niet veel hebben met de kerk of het christelijk geloof. Vanaf dat moment zijn ook de eerste pioniersplekken ontstaan.

De afgelopen vijftien jaar zijn op honderden plekken in Nederland nieuwe vormen van kerk-zijn van start gegaan: kliederkerken, monastieke initiatieven, woongemeenschappen, pioniersplekken en meer. We focussen in dit rapport op de pioniersplekken.

Wat is een pioniersplek? Een pioniersplek is een nieuwe vorm van kerk-zijn, voor mensen die niet naar een kerk gaan. Bij het starten van een pioniersplek zijn er drie uitgangspunten:

- afstemming op de context (door te luisteren naar wat er speelt)
- werken vanuit gedeeld geloof (om te beginnen binnen het pioniersteam)
- duurzame gemeenschapsvorming (gericht op de langere termijn)

Een pioniersplek gaat van start als er één of meer protestantse gemeenten zijn die deze pioniersplek ruimte en steun willen geven. Daarnaast is het belangrijk dat er een goed plan is en dat er een team is dat de schouders eronder wil zetten.

1.1 AANTAL PIONIERSPLEKKEN

Begin 2020 zijn er 147 pioniersplekken van start gegaan of in voorbereiding. Ten opzichte van begin 2017, toen 'Op hoop van zegen' verscheen, zijn dat 56 nieuwe initiatieven.

De subsidies voor pioniersplekken zijn na 2013 bescheidener geworden. Veel pioniersplekken bleken niet zo groot te worden dat (op termijn) een fulltime predikant ingezet kon worden. Een bescheidener subsidie stimuleert ook dat vanaf de start naar een

	Begin 2020	Begin 2017
momenteel in voorbereiding	26	21
pioniersplekken nu actief	107	70
tussentijds gestopt of anders verder	14	0
totaal gestarte pioniersplekken	147	91

financieel haalbare kerkvorm wordt gezocht. Daarnaast kunnen zo meer pioniersplekken gesteund worden. Vanaf dat moment is er ook méér geïnvesteerd in de training en begeleiding van pioniersteams.

Waar gaan er pioniersplekken van start? U vindt op pag. 6 een kaart van Nederland met daarop een overzicht. Een interactief overzicht is ook te vinden via lerenpionieren.nl/maps.

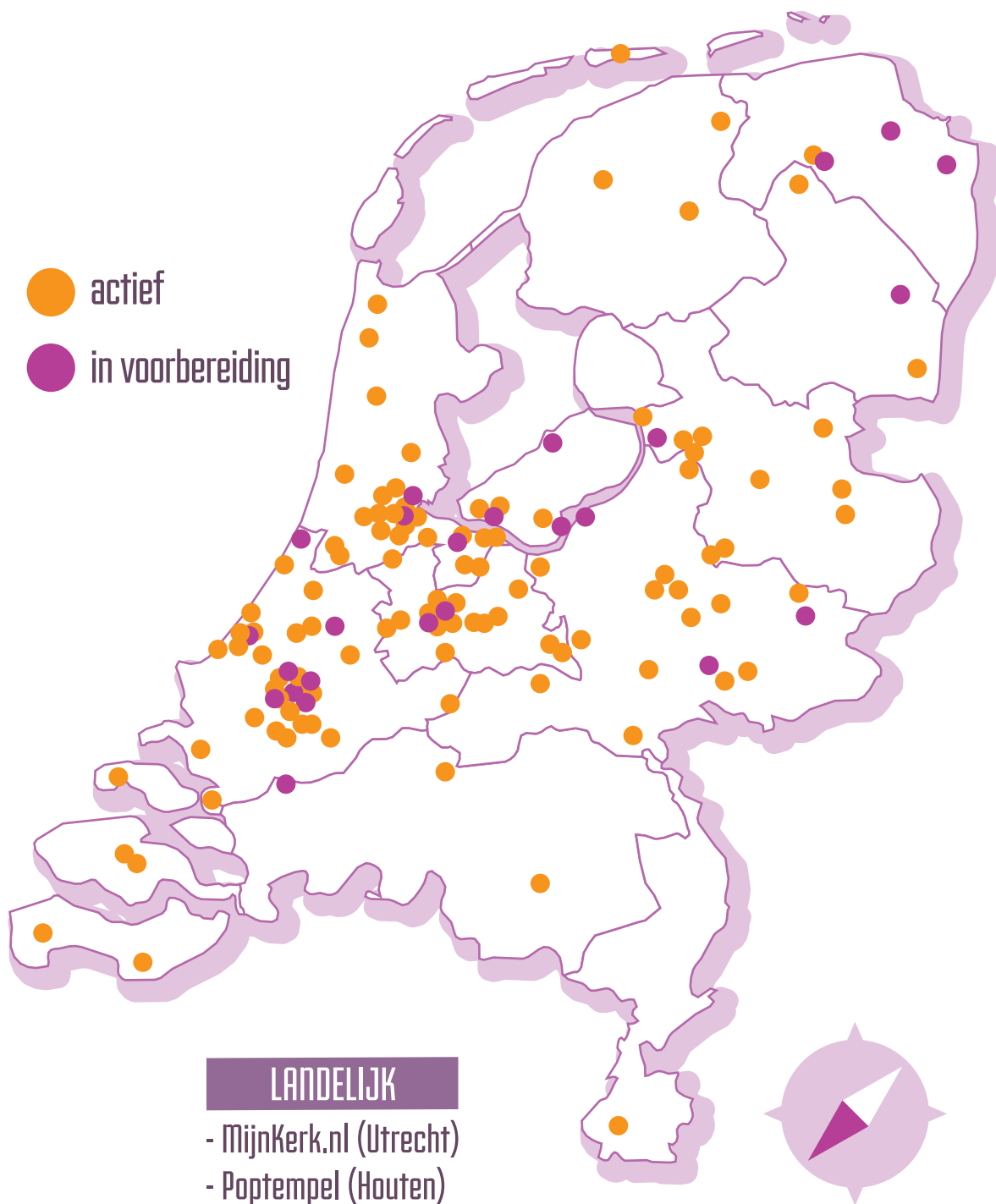
De laatste drie jaar zien we dat pioniersplekken niet alleen in middelgrote en grote steden van start gaan, maar ook meer en meer op het platteland. De hoeveelheid pioniersplekken per regio hangt nu globaal redelijk samen met de bevolkingsdichtheid en het aantal leden van de Protestantse Kerk in die regio. In het zuiden van Nederland zijn minder protestantse gemeenten en dus ook minder leden van de Protestantse Kerk.

1.2 AANTAL BETROKKENEN

De afgelopen jaren is door bijna alle pioniersplekken aangegeven hoeveel mensen bij hun pioniersplek betrokken zijn. Daarbij maken we onderscheid tussen mensen die al kerkelijk actief waren en mensen die niet kerkelijk actief waren. En we maken onderscheid tussen mensen die stevig betrokken zijn bij de pioniersplek (maandelijks of vaker bij een activiteit) en mensen die incidenteel betrokken zijn.

PROTESTANTS PIONIEREN

IN NEDERLAND

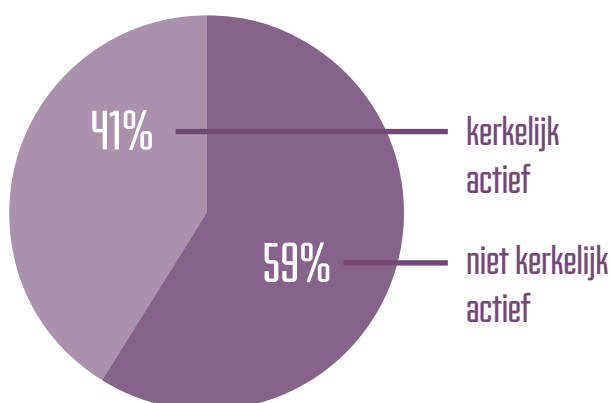

Dat levert de volgende gemiddelden op voor alle pioniersplekken samen:

	stevig betrokkenen	incidentele contacten	totaal
was al kerkelijk actief	26	49	75
was niet kerkelijk actief	26	80	106
totaal	52	129	181

Deze aantallen zijn gebaseerd op inschattingen van de plekken zelf. Daarbij is het belangrijk om te vermelden dat het hier om gemiddelden gaat van zeer uiteenlopende aantallen per pioniersplek.

Bij een pioniersplek zijn gemiddeld 52 mensen stevig betrokken, waarvan ongeveer de helft al kerkelijk actief was. Hierbij gaat het ook om het pioniersteam en om vrijwilligers die vanuit de zendende kerk actief zijn in een pioniersplek. Van alle betrokkenen samen was 59% van de mensen niet kerkelijk actief. Het lukt pioniersplekken dus erg goed om in contact te komen met mensen die nog niet zo veel met de kerk hebben.

Als we uitgaan van gemiddeld 181 mensen per pioniersplek en 107 actieve pioniersplekken, dan zijn er nu in totaal ruim 19.000 mensen bij een pioniersplek betrokken. Ten opzichte van 2017 zijn de pioniersplekken nu gemiddeld iets groter en is een hoger percentage niet-kerkelijke mensen betrokken. Waarschijnlijk heeft dit te maken met het feit dat veel pioniersplekken relatief jong zijn en nog groeiende. Zowel qua aantal betrokkenen als qua percentage niet-kerkelijke mensen komen de Nederlandse cijfers redelijk overeen met die van *fresh expressions of church* in het Verenigd Koninkrijk.²

1.3 LEREN VAN GESTOPTE PLEKKEN

Van alle pioniersplekken die van start gaan, komt een aantal plekken na verloop van tijd tot de conclusie dat ze moet stoppen of op een andere manier verder gaan. Vaak is dat een pijnlijk proces, het is niet de gehoopte uitkomst. Tegelijk is het eigen aan de experimentele aard van pionieren dat niet elke pioniersplek tot het gehoopte resultaat leidt. Want bij experimenteren hoort dat niet alles lukt. Dat geeft niet, zolang we daar als kerk van leren.

In 2017 is een onderzoek gedaan onder de pioniersplekken die toen gestopt waren.

Volgens de betrokken pioniers zijn de volgende factoren de belangrijkste oorzaken voor het stoppen:

- De relatie met de betrokken kerkelijke gemeente(n) is niet goed; er is bijvoorbeeld wrijving en jaloezie ontstaan waardoor de steun wegvalt.
- Het lukt niet om voldoende structurele relaties met de doelgroep te ontwikkelen. Dat zagen we vooral bij pioniersplekken die zich richten op jongere generaties.
- De dynamiek binnen het pioniersteam werkt niet goed; de pionier heeft dan bijvoorbeeld te veel zelf het voortouw genomen en geen team gebouwd.

² Zie onder andere: G. Lings, *The Day of Small Things: An analysis of fresh expressions of Church in 21 dioceses of the Church of England* (2017) en zie ook H. Leese en A. Orton, *Methodism's Hidden Harvest?: The story of the first fifteen years of Methodist involvement in fresh expressions* (2019). Beide rapporten zijn online als PDF te downloaden.

Dit onderzoek naar gestopte pioniersplekken maakte deel uit van een breder onderzoek naar de verduurzaming van pioniersplekken, waarbij geleerd werd van *social start-ups*.³ Uit het onderzoek zijn zes essentiële factoren voor verduurzaming naar voren gekomen:

1. blijvende gedrevenheid vanuit het geloof
2. verworteling met de doelgroep of buurt
3. ondernemende kwaliteiten
4. passende inkomsten en uitgaven
5. gedeeld leiderschap binnen het team
6. goede kerkelijke inbedding

Die resultaten van het onderzoek hebben een vervolg gekregen door deze zes factoren in de trainingen voor pioniersteams te verwerken en door in de voorbereiding van een pioniersplek meer tijd te besteden aan het ontwikkelen van goede relaties tussen het pioniersteam en de betrokken gemeente. Tijdens het onderzoek werd ook duidelijk dat het vaak 6 tot 12 jaar duurt voordat een pioniersplek op eigen benen staat.

De eerste zeven pioniersplekken staan nu financieel en organisatorisch grotendeels op eigen benen. Dat was mogelijk door fondsenwerving onder de betrokkenen en door het terugbrengen van de aanstelling van de pionier (soms een halvering). Nieuwe plekken starten nu met een kleiner budget, ook om te zorgen dat de kans op financiële duurzaamheid groter is. Welk percentage van de pioniersplekken

uiteindelijk duurzaam zal zijn, valt op dit moment nog niet te bepalen; de meeste pioniersplekken zijn nog relatief jong.

1.4 PASSEND ONDERDAK

Het doel van pioniersplekken is dat zij uitgroeien tot zelfstandige geloofsgemeenschappen. Dat zal lang niet in alle gevallen gebeuren, maar het is wel de stip aan de horizon waar naartoe gewerkt wordt. Soms lukt het echter niet om een geloofsgemeenschap te laten ontstaan. En soms past het toch beter dat een pioniersplek verdergaat onder de hoede van een bestaande gemeente. Ook dat wordt van harte ondersteund.

Tot voor kort werd aan een pioniersteam 6 jaar steun geboden. Uit onderzoek bleek echter dat groeien naar zelfstandigheid vaak 6 tot 12 jaar in beslag neemt. Daarom is in januari 2019 besloten 4 jaar langer steun te geven aan pioniersteams. Daarbij biedt de landelijke kerk in principe na 6 jaar geen financiële steun meer aan pioniersplekken, wel inhoudelijke steun en netwerk.

Bij de verzelfstandiging van de eerste pioniersplekken is gebleken dat het worden van een 'normale' gemeente een schier onbegaanbare weg is voor pioniersplekken. Het blijkt dat pioniersplekken niet uit de voeten

	startbesluit	evaluatie	evaluatie
	VOORBEREIDING	EERSTE FASE - 3 jaar	TWEEDE FASE - 3 jaar
	1 à 2 jaar	netwerk	netwerk
	lokale bezoeken	leergemeenschap	leergemeenschap
		subsidies	afbouw subsidies
			DERDE FASE - 4 jaar

3 M. Vellekoop, *Pioniersplekken die doorgaan: Wat de kerk kan leren van de verduurzaming van social startups* (2017). Download via lerenpionieren.nl/kernthemas/bestendigen-en-doorgaan.

4 Protestantse Kerk, *Mozaïek van kerkplekken: Over verbinding tussen bestaande en nieuwe vormen van kerk-zijn* (2019), p. 22. Te downloaden via protestantsekerk.nl/kerkplekken.

kunnen met bestaande mogelijkheden in de kerkorde.⁴ De organisatiegraad van een reguliere gemeente is vaak te hoog. Het ongewenste alternatief kan zijn dat pioniersplekken zich noodgedwongen organiseren in een stichting buiten de kerk. Daarom is er gewerkt aan een extra optie voor pioniersplekken, om hen een goed onderdak te kunnen bieden binnen de Protestantse Kerk. Dat is de optie om 'kerngemeente' te worden: een optie die zowel een lichtere organisatie biedt als voldoende zelfstandigheid. De synode heeft in 2019 besloten dat dit akkoord is; over de rol van het (predikants)ambt bij kerngemeenten volgen nog aanvullende voorstellen in de loop van 2020.

Er komt een moment dat een pioniersplek officieel geen pioniersplek meer is. Dat moment ligt nu na maximaal 10 jaar ondersteuning. Er zijn verschillende opties voor het vervolg:

- stoppen (dat heeft niet de voorkeur, maar het kan)
- verder onder de vleugels van een bestaande gemeente
- verder als reguliere gemeente (is lastig, maar het kan)
- verder als missionaire gemeente (gekoppeld aan reguliere gemeente)
- verder als kerngemeente

In overleg tussen het pioniersteam, de zendende gemeente en de landelijke kerk wordt bepaald wat de best passende mogelijkheid is voor het vervolg.

1.5 Vernieuwing van de kerk

Bij de start van pioniersplekken was een secundaire doelstelling dat de kerk als geheel ook vernieuwd zou worden door de praktijk van pioniersplekken. Lokaal zijn er vele voorbeelden van deze vernieuwing. Uit onderzoek bleken de volgende invloeden: het missionair bewustzijn van bestaande gemeenten wordt versterkt, het type activiteiten verandert, en er komt nieuwe bezinning rond de identiteit van een gemeente op gang. Vernieuwing en leren gaan wel regelmatig hand in hand met schuring.⁵

Door de nota 'Mozaïek van kerkplekken' is de vernieuwing die pioniersplekken brengen ook merkbaar geworden op landelijk niveau. Er zijn allerlei fundamentele vragen op tafel gekomen, mede vanuit de praktijk van pioniersplekken. Wat is eigenlijk een kerk? Is het avondmaal een onmisbaar ingrediënt van kerk-zijn? Moeten er bij elke kerkvorm erediensten zijn? Zijn ouderlingen en diakenen vereist? En wat doen we als een groep vrijwilligers een kliederkerk start en er komt een vraag om een kind te dopen, mogen die vrijwilligers dan dopen of moet een predikant dat doen? Dit type vragen brengt onze kerk terug naar de kern.

1.6 Internationaal perspectief

De lessen die we leren rond pionieren gaan inmiddels verder dan Nederland. De afgelopen jaren kwamen vele groepen met kerkleiders uit Europese landen en Nieuw-Zeeland op werkbezoek, om te leren van de aanpak en ervaringen van de Protestantse Kerk. In juni 2019 was er hierover een Europese conferentie in Nederland. Zelf leerden en leren we veel van de beweging rond *fresh expressions of church* in het Verenigd Koninkrijk.⁶

Er zijn internationaal twee zaken die veel belangstelling oproepen. In de eerste plaats blijkt dat het proces en de lessen uit het rapport 'Mozaïek van kerkplekken' bemoedigen en inspireren. Men vindt het moedig dat de Protestantse Kerk de knelpunten openlijk bespreekt en bereid is om tot aanpassingen in het kerk-zijn te komen. Daarnaast is er waardering voor hoe de leergemeenschap voor pioniersteams is georganiseerd, met onder andere trainingen, een website en lokale pionierbegeleiders. Wat ze ook bijzonder vinden, is de focus op het trainen van teams en dat er niet altijd een predikant deel van het pioniersteam hoeft te zijn. Naast enthousiasme vanuit het buitenland zijn er ook scherpe vragen, bijvoorbeeld over de bestending van pioniersplekken en soms over hoe vernieuwend een specifieke pioniersplek nu eigenlijk is.

⁵ Protestantse Kerk, *Over speelruimte en spanning: Praktijkonderzoek naar de relatie tussen bestaande en nieuwe kerkplekken* (2018). Te downloaden via protestantsekerk.nl/kerkplekken.

⁶ Zie freshexpressions.org.uk voor meer informatie.

1.7 SAMENWERKING

Om de start en begeleiding van pioniersplekken mogelijk te maken, wordt er samengewerkt met diverse partnerorganisaties. Deze samenwerkingspartners ontmoeten elkaar vijf keer per jaar bij het Landelijk Team Pionieren. Op dit moment zijn de volgende partners aanwezig bij deze vergaderingen: Op Goed Gerucht, Protestantse Gemeente 's-Gravenhage, Protestantse Kerk Amsterdam, IZB, Vereniging van Vrijzinnige Protestanten, Evangelisch Werkverband, Intercultural Church Plants en Evangelie & Moslims. Daarnaast participeren ook de Christelijke Gereformeerde Kerken (CGK) in de leergemeenschap rond pionieren.

Naast de samenwerkingspartners die onderdeel zijn van het Landelijk Team Pionieren zijn er partners betrokken die financieel steunen of waarbij de samenwerking op een minder intensieve manier is vormgegeven. Denk hierbij aan de Maatschappij van Welstand, de Commissie Steunverlening, de Hemmense Zendingstichting, de Protestantse Theologische Universiteit en de Christelijke Hogeschool Ede.

*“Het geloof
is veel meer
voor me gaan
leven”*

“Hier heb ik God echt leren kennen”

Mieke Kaspers (84) en **Mahshal Safi** (18) hebben elkaar leren kennen via de pioniersplek ICF Veenendaal en hebben een bijzondere vriendschap opgebouwd. Mieke was al betrokken bij Mahshal toen zij nog met haar broer in verschillende azc's verbleef. Mahshal is nu uitgeprocedeerd.

Mahshal: “Toen ik hier voor het eerst kwam, voelde ik meteen dat het hier goed is, rustig en veilig. Ik voelde me direct thuis. Ik vind het heel bijzonder hoeveel hulp ik krijg van de mensen hier. Zo ging onze pastor met mij mee naar de rechtbank en praat hij met de regering, als een soort advocaat. Mieke nam me in huis toen ik geen plek had om te verblijven. Zij helpt me bij allerlei praktische zaken, maar is ook echt een vriendin van me geworden. In Afghanistan was ik moslim. Na ongeveer een jaar in Nederland heb ik me laten dopen als christen. Waarom? Ik was op zoek naar een veilige plek waar liefde is. Dat kende ik niet, ook niet in mijn eigen land. Ik was ook op zoek naar wie God echt is. Toen ik nog moslim was betekende God niks voor me. Ik zag alleen maar mensen die elkaar nare dingen aandoen, die God juist niet zien en kennen. Hier heb ik God echt leren kennen. Ik heb veel zorgen, dus ik bid altijd, dan voel ik rust. God geeft me geen verblijfsvergunning maar Hij zegt: ik geef je andere dingen. Dat geloof ik, en ik vertrouw op zijn hulp en zorg.”

Mieke: “Ik was erg eenzaam voordat ik hier kwam. Dat is nu helemaal omgedraaid. De pioniersplek heeft mijn leven echt verrijkt. Ik heb allerlei nieuwe mensen leren kennen en nieuwe vriendschappen opgebouwd. Ik kan hier mezelf zijn. Maar meer nog: het geloof is veel meer voor me gaan leven. Ik kom uit een traditionele kerk en daar bleef het geloof steeds aan de oppervlakte. De verdieping die ik zocht heb ik hier gevonden.

Ik zit nu op twee bijbelkringen en ik kan geen genoeg krijgen van het geloof. Ik ben met de Bijbel opgegroeid en het geloof is nooit helemaal weggeweest, maar het heeft ook voeding nodig. Door ICF heb ik op mijn tachtigste een cadeau gekregen, echt overweldigend.”

2. Wat pionieren teweegbrengt

In voorbereiding op dit rapport is in 2019 onderzoek gedaan onder mensen die actief betrokken zijn bij een pioniersplek. In totaal zijn er 42 mensen geïnterviewd op 12 verschillende plekken. Wat brengt pionieren teweeeg in mensenlevens? Daar wilden we graag een indruk van krijgen. Specifiek is er gekeken naar de invloed van de pioniersplek op de geloofsontwikkeling en op het sociale leven van mensen.

In dit hoofdstuk treft u een samenvatting van het onderzoek. Een uitvoeriger verslag, met daarin ook een methodologische verantwoording, is te vinden op lerenpionieren.nl.⁷

2.1 OPZET VAN HET ONDERZOEK

Omdat we een beeld wilden krijgen van de impact van pionieren op de levens van mensen, beperkt dit onderzoek zich tot pioniersplekken die minimaal drie jaar bestaan. Daarbij zijn aselect 12 pioniersplekken uitgekozen, namelijk:

- Huis voor de ziel, Amsterdam
- Taizé, Amsterdam
- Westerwijk, Amsterdam
- De Sleutel, Apeldoorn
- Taste, Delft
- Leven in Laak, Den Haag

⁷ Sake Stoppels, 'Onderzoeksverslag Impact Pionieren. Sociale verbondenheid en geloofsontwikkeling bij deelnemers aan pioniersplekken', februari 2020. Te downloaden via lerenpionieren.nl/impactonderzoek.

- Spoorzoeken, Doetinchem
- International Christian Fellowship (ICF) Gouda
- PioWij, 's-Graveland
- Nijkleaster, Jorwerd
- International Christian Fellowship (ICF) Veenendaal
- Het Plein, Zwolle

Per pioniersplek zijn 3 tot 5 deelnemers geïnterviewd. In totaal is met 42 mensen gesproken. De keuze van de mensen hebben we overgelaten aan de plekken zelf. In dit verslag vindt u citaten van de mensen die aan het onderzoek hebben meegewerkt. En 4 geïnterviewden laten we uitvoeriger aan het woord in de portretten.

In dit onderzoek staan vooral de interviews met deelnemers centraal. Daarnaast zijn er gesprekken geweest met de voortrekkers van de 12 pioniers-teams. Ook is gekeken naar de verslaglegging van deze pioniersplekken, en bij elke pioniersplek woonde een van de onderzoekers een bijeenkomst bij.

2.2 OVER DE DEELNEMERS

Het gaat bij de geïnterviewde deelnemers om zeer uiteenlopende mensen. Binnen specifieke pioniersplekken zien we de nodige overeenkomsten tussen deelnemers, maar tussen de pioniersplekken bestaan op dit vlak grote verschillen. Elke pioniersplek trekt een eigen soort mensen aan.

Opmerkelijk is dat vrouwen zeer ruim in de meerderheid zijn: er zijn 31 vrouwen geïnterviewd tegenover 11 mannen. Heel wat geïnterviewden (53%) zijn ouder dan 50 jaar, maar jongere mensen worden zeker ook bereikt. Van de geïnterviewden is 13% jonger dan 30 jaar. Per pioniersplek is er vaak een dominante leeftijdsgroep. We zien jonge mensen vooral bij plekken die zich specifiek richten op wat jongere doelgroepen, bij de andere plekken zien we ze minder.

Van de 42 mensen gaven 17 aan te leven met een partner (getrouwd of samenwonend). 3 wonen in een ander leefverband (woongemeenschap, huisgenoten). Ruim de helft woont dus alleen: deels

door scheiding, deels door het overlijden van de partner.

Hooguit 7 respondenten hebben van huis uit geen christelijke of kerkelijke bagage meegekregen, 3 van hen hebben een moslimachtergrond. De biografie van 35 deelnemers is gekleurd vanuit een christelijke opvoeding. Soms is de kerkelijke socialisatie stevig geweest, maar vaker had het een wat diffuus karakter. 7 mensen gaven aan bewust gebroken te hebben met de kerk/traditie waarmee ze vertrouwd waren. Dat gebeurde in de meeste gevallen al ruim voordat ze in contact kwamen met de pioniersplek. 8 respondenten hebben momenteel ook een verbinding met een andere geloofsgemeenschap. In grote meerderheid hebben de respondenten dus naast hun pioniersplek geen ander kerkelijk onderdak.

De manier waarop men in contact is gekomen met de pioniersplek varieert sterk. Voor de meesten is de plek in beeld gekomen via persoonlijke contacten. Kennismaking langs digitale weg wordt maar weinig genoemd; slechts 4 respondenten hebben (mede) via het internet de pioniersplek gevonden.

2.3 KWETSBAARHEID

Uit de interviews bleek dat ten minste 27 respondenten te maken hebben gehad met crises of ingrijpende scharniermomenten in hun leven. De interviewvragen waren hier niet op toegespitst, maar in de gesprekken kwamen de kwetsbaarheid en kwetsuren van deelnemers soms nadrukkelijk naar voren: ziekte, burn-out of ongeval (6x), psychische problemen (5x), het overlijden van de partner (4x), een verhuizing (4x), het vluchteling-zijn (4x), het afscheid nemen van het werkzame leven door pensioen of ontslag (2x). Dat waren voor deelnemers scharniermomenten waarbij het leven echt is veranderd.

Voor een meerderheid van de deelnemers speelden deze scharniermomenten een rol in het ontstaan van contact met de pioniersplek. Pioniersplekken functioneren ook als een vangnet voor mensen die sociaal of psychisch in enige mate in een isolement zijn terechtgekomen.

omdat je meehelpt. En ik spreek tweewekelijks af met de pionier."

Soms duikt de verbondenheid met een pioniersplek op verrassende plekken op:

"Ik zet mijn deelname aan het pioniersteam nu ook op mijn CV, want het is een belangrijk stuk van mijn leven. Bij een sollicitatie vroegen ze daarnaar, ze vonden het heel gaaf dat ik dit deed. Kerkelijke taal wekt weerstand op, woorden als 'spiritualiteit' doen het wel goed."

Als mensen gevraagd wordt naar hoe ze hun relatie met de pioniersplek zouden benoemen, zijn alle kwalificaties positief. 9 respondenten roemen in verschillende bewoordingen de openheid van de plek ('laagdrempelig', 'ruimte', 'neutraal'). 5 spreken over een 'thuis'. 3 personen zijn blij dat je er kunt zijn wie je echt bent: 'maskers af'.

"Hier kan ik mijn hart 'opladen'. Lang heb ik vermijdend geleefd omdat ik elke sociale interactie uit de weg ging, en zodoende was ik niet meer zo uitgeput. Maar daar werd ik zo eenzaam van. En ik voelde me nutteloos en waardeloos. Ik had echt het gevoel dat als ik nu sterf, heel weinig mensen een verschil in hun leven zouden ervaren. Dat vond ik geen fijn gevoel. Toen ben ik gaan zoeken naar een soort zingeving, een plek waar ik naartoe kan. Toen vond ik deze plek."

De meeste contacten tussen de deelnemers spelen zich af binnen de pioniersplek. In sommige gevallen treffen mensen elkaar ook los van de plek. 5 personen spreken over ontstane vriendschappen met andere deelnemers. Meerderen doen af en toe iets samen (bezoek, theater, film, voetbalwedstrijd). Daar tegenover staan 5 respondenten die er min of meer bewust voor kiezen de contacten te beperken tot binnen de pioniersplek.

In overgrote meerderheid is de pioniersplek voor de respondenten een belangrijke sociale plek. Vrijwel zonder uitzondering hebben de deelnemers nieuwe

mensen leren kennen. 7 respondenten gaven aan dat daarmee hun wereld ook ruimer was geworden ('kennis gemaakt met andere milieus', 'geleerd om met andere mensen om te gaan').

"De plek heeft voor mij bijzonder veel voor het sociale leven betekend, meer dan in andere kerkgemeenschappen waar ik actief ben geweest. Omdat daar vaak de focus is op de viering, en dat was het. Nu is het zo dat je, doordat je rond een viering ook nog twee uur met elkaar bezig bent en met elkaar eet, veel meer van elkaar meekrijgt. En dan kun je elkaar op die manier ook beter helpen."

2.5 HERKENBAAR CHRISTELIJK

Hoe herkenbaar zijn pioniersplekken als plekken waar het christelijk geloof een rol speelt? Het blijkt dat de onderzochte pioniersplekken op dit punt heel divers zijn. Plekken als ICF Gouda en ICF Veenendaal presenteren zich voluit als kerk. Het christelijk karakter van deze plekken is onmiskenbaar. Daarnaast zijn er - inhoudelijk gezien - plekken die minder 'herkenbaar' zijn, zoals het maaltijdproject PioWij in 's-Graveland en het kinderwerk van De Sleutel in Apeldoorn. Van de mensen met wie wij spraken gaven er 35 aan bekend te zijn met de kerkelijke wortels of het christelijk karakter van de pioniersplek. Slechts 7 personen wisten dat niet echt; 2 van hen hadden geen contact gezocht als ze het wel hadden geweten, voor de andere 5 was het niet zo'n punt:

"Dat speelde helemaal geen rol. Ik had helemaal geen godsgeloof. Ik vond het helemaal prima. Ik wilde gewoon de kerk zien. Ik ben van jongs af aan geïnteresseerd in kerkgebouwen. Het was mijn kans om het kerkgebouw van Geert Mak te zien. Het ging me om de stenen."

Voor alle respondenten is - nu ze betrokken zijn bij de plek - de rol van het christelijk geloof in de pioniersplek helder. Daar wordt in het algemeen ook waarderend over gesproken.

"Ik zei toen: ik wil wel naar een echte kerk, een echt kerkgebouw, echt een verhaal, geen sugar coating, leuk voor een atheïst om te horen, maar een echt verhaal, van: wat is het nou?"

Deze helderheid betekent uiteraard niet dat de 12 onderzochte plekken op dit punt allemaal gelijk zijn. Er zijn behoorlijke verschillen, maar daarover hoeft binnen het verband van de Protestantse Kerk geen verbazing te bestaan. Wat opvalt is dat er, zonder dat er expliciet naar gevraagd is, vaak wordt gesproken over de open identiteit van de plekken. Niet minder dan 17 mensen spreken op een of andere manier hun waardering uit voor de open wijze waarop het geloof een rol speelt in de plekken. Woorden als 'verdraagzaam', 'eerlijk', 'mensen staan niet boven je' en 'zoekend geloof' zijn daarvan een uitdrukking.

"Je bent niet verplicht om een godsgeloof te hebben om daar mee te doen, maar vooral H. is heel alert op dingen die niet bij het christendom zouden passen. Daarnaast is de vormgeving heel herkenbaar. De geloofsvraag komt altijd weer centraal. In elke activiteit. Hoe jij daar mee omgaat, hoe jij dat voor jezelf invult, dat is altijd oké. Je kunt het niet fout doen. Het is veilig daar. Je hebt niemand die met je meekijkt of je het wel goed doet."

"Op een subtiele manier wordt het geloof getriggerd. Door bijvoorbeeld de teksten die gelezen worden. Ieder mag zijn eigen interpretatie hebben. Er is openheid. Geloof is voor mij meer een rol gaan spelen en dat doet mij goed."

2.6 GELOOFSONTWIKKELING

Het gros van de mensen die we spraken heeft iets van een christelijke achtergrond. Vaak is die achtergrond van lang geleden en soms ook diffuus. Een minderheid is helemaal buiten de christelijke traditie opgegroeid; onder hen 3 personen met een moslimachtergrond. Een

van hen is nog steeds moslim, de andere 2 zijn christen geworden. Bij beiden gebeurde dat langs wonderlijke weg op het moment dat ze zonder verblijfsvergunning en zonder eigen woonplek in Nederland verbleven:

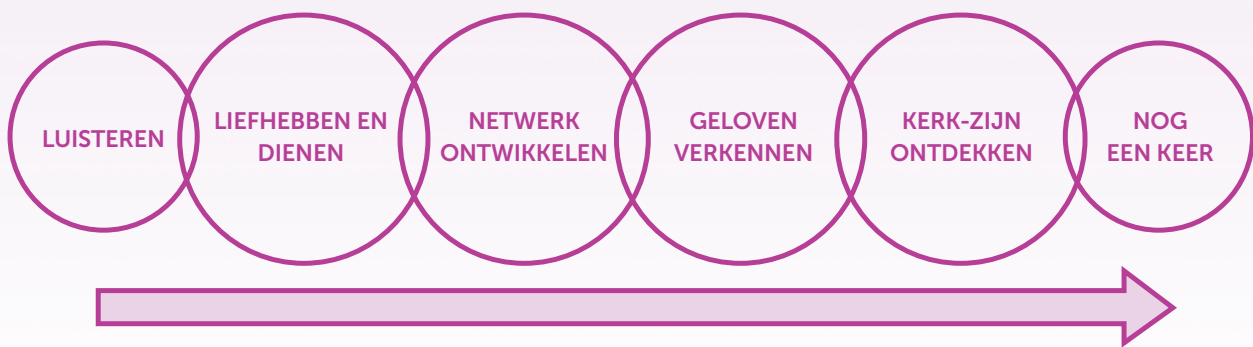
"Hier heb ik veel christelijke mensen gezien en leren kennen. Zij vertelden over dingen die ze meemaakten met God, dat God zich aan hen liet zien in dromen. Maar ik kon daar niet op vertrouwen: hoe kan het dat God die dingen doet in jouw droom? Ik heb gevraagd of de kerk voor mij wilde bidden, dat ik ook God kan zien. Daarna kwam God in mijn droom. En ik begrijp alles en ik heb vertrouwen. Dat veranderde alles voor mij."

Iemand zonder christelijke achtergrond heeft rondgekeken in het boeddhisme, maar heeft via de pioniersplek het christelijk geloof ontdekt. Ze is met Pasen (2019) gedoopt:

"Ik moest er tot mijn eigen verwondering achter komen dat ik een godsgeloof heb ontwikkeld. Daar heb ik lang mee geworsteld. Ik heb er uiteindelijk maar aan toegegeven. Het heeft me een andere richting gegeven. Ik was wanhopig op zoek naar vast werk, de standaard dingen van huisje-boompje-beestje. Predikant R. heeft me begeleid naar de doop toe. Ik heb mijn hele leven herzien."

Van de 35 deelnemers met christelijke wortels - hoe diffuus soms ook - meldden er 18 dat het geloof door hun relatie met de pioniersplek is veranderd. Ze doen dat in verschillende bewoordingen: bewuster (4x), persoonlijker (2x), verdieping (2x), rijker (1x), gegroeid (1x), dichter bij God (1x) en menselijker (1x). Een oudere man met een kerkelijke achtergrond heeft alsnog belijdenis van zijn geloof gedaan. Een jonge vrouw verwoordt haar ontwikkeling zo:

"Ik noem mezelf nu wel gelovig, en dat was vijf jaar geleden nog niet zo. Nu zeg ik ook dat ik gelovig ben, maar ik heb een hele tijd gehad dat ik het moeilijk

vond dat uit te spreken. Het geloof geeft me houvast en door geloof sta ik heel bewust in het leven.”

Het overheersende beeld is dat verdieping en groei van het persoonlijk geloof mede in de hand gewerkt worden door interactieve werkvormen die deelnemers uitnodigen zelf actief aan de slag te gaan met thema’s rond geloof en zingeving. Een aantal van hen wijst ook op het contrast met de klassieke gemeente:

“In Nijkleaster weet je dat het ergens over gaat. Ik zeg wel eens tegen mijn man: als ik daarheen ga, dan weet ik dat ik bij de bijbellezing moet opletten, want dan moet ik er daarna iets mee. En als ik in de gemeente van H. ben dan hoeft ik daar niets mee, want het is allemaal eenrichtingsverkeer.”

“Anderen stellen jou vragen die in de reguliere kerken niet gesteld worden. Grosso modo geloven we in de kerk allemaal een beetje hetzelfde. Hier word je uitgedaagd om te zeggen: hoe kijk ik er zelf tegenaan?”

De pioniersplekken worden regelmatig gevraagd naar cijfers rond sacramentsbedieningen en andere kerkelijke rituelen. Bij deze 12 plekken is er in de afgelopen paar jaar 1 doop bediend aan iemand jonger dan 12 jaar. Er zijn 14 dopen bediend aan mensen ouder dan

12 jaar. 2 mensen deden belijdenis en op 4 plekken wordt het avondmaal gevierd.

De werkelijke cijfers zullen hoger zijn, want niet van elke plek waren alle verslagen beschikbaar. Bovendien bedienen niet alle pioniersplekken zelf de doop of is er ruimte voor het afleggen van belijdenis in de eigen gemeenschap, want dat gebeurt soms in de protestantse gemeente waarmee men zich verbonden weet. Van de 14 doopbedieningen aan mensen boven de 12 jaar vonden er 10 plaats binnen ICF Veenendaal. In meerderheid hadden deze dopelingen een moslimachtergrond.

2.7 THEOLOGISCHE VARIËTEIT

De wereld van de pioniers is al even veelkleurig als de Protestantse Kerk zelf. Er is een grote theologische diversiteit. Dat komt onder meer tot uiting in de gerichtheid op het tot geloof komen van niet-christenen. Bij bepaalde plekken is dat een speerpunt, bij andere plekken is er een zekere allergie voor ‘beking’. Als we kijken naar de stadia van de pioniersreis (zie schema bovenaan deze pagina), dan zien we bijvoorbeeld dat niet alle pioniersplekken met evenveel overtuiging vorm en inhoud geven aan ‘geloof verkennen’ en ‘kerk-zijn ontdekken’.⁸ Er is in de meeste plekken geen sterke gerichtheid om mensen tot beking te laten komen. We zien een combinatie van het helder present stellen van de christelijke traditie en het bieden van een open ruimte waarin mensen in vrijheid hun eigen keuzes kunnen maken.

⁸ ‘De pioniersreis is in aangepaste vorm overgenomen van Michael Moynagh, *Church for Every Context: An Introduction to Theology and Practice* (2012), p. 208. De reis fungeert ook als uitgangspunt voor pionierstrainingen. Zie lerenpionieren.nl voor meer informatie hierover.

Tegelijk is er binnen de grote variëteit aan theologische overtuigingen ook een gezamenlijke grondtoon te vinden, namelijk de helderheid over de identiteit van de plek. Er is geen neiging om de eigen christelijke identiteit te verdoezelen of anderszins achter te houden.

Op de achtergrond van deze ontspannen houding zal de theologie een rol spelen. Daar waar wordt geloofd dat mensen zonder Christus verloren gaan, zal men sterker geneigd zijn om niet- of andersgelovigen te bewegen te kiezen voor Jezus Christus dan bij een 'ruimere' beleving van het geloof. In de gehouden interviews komt de gedachte aan 'verloren gaan' feitelijk niet terug. Mogelijk speelt dit wel een rol in de motivatie van enkele pioniers, maar in de gesprekken is dat niet aan de orde geweest. Pioniers zijn enthousiast over hun geloof, schromen niet om het te delen, maar laten de ander helemaal vrij.

2.8 DUURZAME GEMEENSCHAP

Meerdere pioniers constateren dat mensen naar activiteiten komen, maar dat ze zich niet zo gemakkelijk binden. We hoeven daar niet verbaasd over te zijn, want dat is een breed maatschappelijk fenomeen. Tegelijk ligt hier wel een spanning, want een belangrijke focus in het pionierswerk is 'duurzame gemeenschapsvorming'. Het idee is dat pioniers zoeken naar vormen van gemeenschap die een zekere mate van hechtheid en continuïteit kennen. Op allerlei plekken lukt dat ook, getuige de ervaringen van de mensen die we hebben gesproken. Sommige gemeenschappen zijn ook ingesteld op eenmalig bezoek, en ze benutten ook de kracht daarvan (Nijkleaster en Spoorzoeken bijvoorbeeld). Weer andere pioniersplekken weten dat een snelle doorstroom van mensen inherent is aan hun doelgroep (Leven in Laak en Taizé Amsterdam bijvoorbeeld). Duurzame gemeenschapsvorming blijkt niet vanzelfsprekend te zijn in een tijd waarin juist eenzaamheid een groot maatschappelijk probleem is. Hier speelt ook nog iets anders. We zien dat veel pioniersplekken mensen aantrekken die kwetsbaar zijn. Zij hebben lang niet altijd het vermogen en de ruimte om zich actief in te zetten voor de opbouw van de gemeenschap.

2.9 CONCLUSIES

Bij dit onderzoek was de centrale vraag welke impact pioniersplekken hebben op de sociale verbondenheid en op de geloofsontwikkeling van betrokken mensen.

De conclusies zijn:

- Het onderzoek laat zien dat pioniersplekken in staat zijn in contact te komen met mensen voor wie de 'gewone' kerk niet of niet meer in beeld is. Daarmee beantwoorden ze aan hun doel om rand- en buitenkerkelijke mensen te bereiken.
- De meeste geïnterviewden hebben op enig moment in hun biografie, hoe klein ook, wel iets met de kerk gehad. Blijkbaar is het lastiger om mensen aan te trekken die nooit een verbinding met de christelijke traditie hebben gehad; de uitzondering op deze regel wordt gevormd door deelnemers met een moslimachtergrond.
- De onderzochte pioniersplekken betekenen veel voor de geïnterviewden, zowel qua sociale verbondenheid als qua geloofsontwikkeling. Er is echt sprake van geloofsontwikkeling en van het ontstaan van nieuwe en diepere relaties.
- De theologische diversiteit van de pioniersplekken is groot. Dat komt onder meer tot uiting in de gerichtheid op het tot geloof komen van niet-christenen. Daar waar een pioniersplek totaal geen heil ziet in de laatste stadia van de pioniersreis, is het goed daarover in gesprek te gaan. En waar gewenst kan meer steun gegeven worden bij de laatste stadia van de pioniersreis, op een manier die past bij die plekken.
- Het christelijk profiel is doorgaans duidelijk bij de pioniersplekken en tegelijk hecht men aan vrijheid en ruimte voor deelnemers om een eigen weg te gaan.

*“Door Taste
ben ik weer
gaan geloven”*

“Taste is mijn thuis geworden”

Anja de Jong (60) is betrokken bij de pioniersplek Taste in Delft. Ze is alleengaand, heeft twee kinderen uit haar eerste huwelijk en een pleegzoon. Ze heeft lang voor haar gehandicapte zus gezorgd, die in 2014 overleed. Ze heeft kanker.

“Begin oktober 2015 verhuisde ik van Schiedam naar Delft. Met mijn hondje liep ik iedere dag langs Taste. Op een gegeven moment werd ik aangesproken: ‘Vrijdag zijn we open, je bent welkom voor een kop koffie en een praatje.’ Het intrigeerde me. In eerste instantie voelde ik een drempel, maar na een paar weken stapte ik daaroverheen. Het voelde meteen als een warm bad en er werd gelukkig niet direct over het geloof gepraat. Ik ben vaak verhuisd in mijn leven en heb me nooit ergens thuis gevoeld, ik kon nergens mijn draai vinden. Ik heb twee zoons, maar hoe moest ik die een thuisgevoel geven als ik dat zelf nooit gekend heb? Ik kan nu zeggen: als Taste opengaat, dan ben ik dankbaar en blij, want Taste is mijn thuis geworden. Het is voor mij ook een drijfveer om in leven te blijven.

Ik wilde mijn zestigste verjaardag eigenlijk niet vieren vanwege wat de kanker met me doet, lichamelijk en geestelijk. Maar mijn vriendinnen die ook in Taste komen, zeiden: ‘Kom op Anja, je wordt maar één keer 60, en als je er volgend jaar niet meer bent, hebben wij een mooie herinnering.’ Dat vond ik een goede reden om het te doen. Omdat ik maar een klein huisje heb kon ik een ruimte huren in Taste. Ik heb twintig uitnodigingen gedaan, nou, dan ben je toch een gezegend mens. Wel jammer dat die relaties pas zo laat zijn gekomen; met mijn ziekte heb ik geen tien jaar meer. Maar dit is Gods zegen.

Ik wist niet dat Taste christelijk is. Als ik het wel geweten had, was ik er niet binnen gestapt. Dat heeft met mijn verleden te maken; het geloof is als klein kind opgedrongen geweest.

Door Taste ben ik weer gaan geloven, op mijn manier. Ik lees elke dag in de Bijbel, dat deed ik vroeger totaal niet. Ik heb ook geleerd dat ik mag wankelen, en dat ik boos mag zijn als er nare dingen gebeuren. Vroeger schaamde ik me daarvoor.”

3. Naar een mozaïek van kerkplekken

Binnen de Protestantse Kerk zijn de afgelopen jaren vele pioniersplekken ontstaan. En daarnaast vele kliederkerken, monastieke initiatieven, woongemeenschappen en meer. De praktijk van deze nieuwe kerkplekken roept vragen op rond ons kerk-zijn. Wat is eigenlijk een kerk? Zijn ouderlingen en diakenen vereist? Hoeveel leden zijn er nodig? En wat doen we als een groep vrijwilligers een kliederkerk start en er komt een vraag om een kindje te dopen? Mogen die vrijwilligers dan dopen of moet een predikant dat doen?

Steeds meer pioniersplekken ontwikkelden na verloop van jaren ook een behoefte aan zelfstandigheid. Daarbij liepen ze tegen grenzen aan. Zo zijn bij een 'normale' gemeente zeven ambtsdragers en drie be-

stuurlijke organen (kerkenraad, college van kerkrentmeesters en college van diakenen) nodig. Ook is een universitair geschoolde en betaalde predikant vereist voor minimaal 0,33 fte. Deze en andere kerkordelijke eisen blijken niet altijd haalbaar of passend te zijn voor pioniersplekken. Hoe gaan we daarmee om?

3.1 ONDERZOEK NAAR VRAGEN

Een deel van de pioniersplekken zal zich ontwikkelen tot een blijvende aanvulling op kerkvormen die er al waren. Deze nieuwkomers in de gevestigde kerkelijke orde roepen vragen op. Daar is in 2018 onderzoek naar gedaan.⁹ Enkele belangrijke

9 Onderzoeksrapport: lerenpionieren.nl/blogs-en-columns/speelruimte-en-spanning

conclusies zijn:

- Vruchtbare verbinding tussen nieuwe en langer bestaande kerkvormen is niet vanzelfsprekend. Het vraagt inzet om dat werkbaar en vruchtbaar te maken.
- Gelijkwaardigheid en een eigen plek in het geheel van de kerk zijn noodzakelijk voor het goed kunnen functioneren van veel nieuwe kerkplekken.
- De ambten worden verschillend beleefd en vragen om vernieuwing, maar ze zijn essentieel als nieuwe kerkplekken een volwaardige plek willen krijgen in de kerk.

Naar aanleiding van dit onderzoek en op basis van vele gesprekken kwam de nota 'Mozaïek van kerkplekken' tot stand.¹⁰ Hierin wordt antwoord gegeven op de vraag wat er minimaal nodig is voor zelfstandig kerk-zijn binnen de Protestantse Kerk. Deze nota is in april en juni 2019 besproken in de generale synode. De synode is akkoord gegaan met de voorstellen, alleen rond het ambt volgt nog een nadere studie en uitwerking. Het kader dat hiermee ontstaat geldt voor vijf jaar en zal daarna worden geëvalueerd.

3.2 TIEN ESSENTIES VOOR KERK-ZIJN

Op basis van deze besluiten kunnen pioniersplekken worden opgenomen als buitengewone gemeenten, dat worden dan 'kerngemeenten' genoemd. Om een kerngemeente te kunnen zijn, moet een pioniersplek voldoen aan de tien essenties voor kerk-zijn.

Bij een kerngemeente gaat het om een groep mensen:

1. die door de Geest wil leven uit Gods genade in Jezus Christus,
2. die regelmatig in het openbaar samenkomt rondom Woord en sacramenten,
3. die samen een doorgaande geloofsgemeenschap wil vormen,
4. en die zich missionair en diaconaal inzet voor de wereld, te beginnen in de eigen context,

5. bestaande uit tenminste tien volwassen leden die hun gaven inzetten voor de kerkplek,
6. die zelf de verantwoordelijkheid op zich neemt voor het beleid en de financiën,
7. onder leiding van een kernraad, met tenminste drie belijdende leden van de Protestantse Kerk die ook een kerkelijk ambt bekleden,
8. met in de kernraad tenminste één ambtsdrager die bevoegd is om het Woord en de sacramenten te bedienen,
9. in verbondenheid met de kerk als groter geheel, in het bijzonder de Protestantse Kerk,
10. en die meewerkt aan toezicht en aan de behandeling van klachten en conflicten.

In 2020 worden de eerste aanvragen ingediend door nieuwe kerkplekken die graag gebruik willen maken van de nieuwe mogelijkheid om kerngemeente te worden.

Voor nadere bezinning op het ambt in een kerkmozaïek heeft de synode een commissie ingesteld. Daar wordt onder andere gestudeerd op het voorstel in de nota 'Mozaïek van kerkplekken' om binnen het ambt van voorganger te gaan differentiëren. Daarmee kunnen verschillende typen kerkplekken een passend type voorganger inzetten. De werkgroep zal met voorstellen komen in de vergadering van de generale synode van november 2020.

3.3 KLEURRIJK

Vanuit het verlangen om meer mensen met het evangelie te bereiken, is een grotere diversiteit aan kerkvormen nodig. Door nieuwe vormen van kerk-zijn is een mozaïek aan het ontstaan, met stenen in verschillende vormen, grootte en kleuren. Van een afstandje bezien geven ze samen een kleurrijk beeld van de liefde van Christus voor mensen. We hopen dat pioniersplekken eraan bijdragen dat mensen de liefde van God in hun leven ervaren, in woord en in daad.

¹⁰ Protestantse Kerk, *Mozaïek van kerkplekken: Over verbinding tussen bestaande en nieuwe vormen van kerk-zijn* (2019), p. 22. Te downloaden via protestantsekerk.nl/kerkplekken.

*“De grond
waarop ik sta
is nu veel
steviger”*

“Alsof ik thuiskwam”

Henk Kortekaas (54) is betrokken bij pioniersplek Westerwijk in Amsterdam. In het dagelijks leven is hij afvalmedewerker op Schiphol, alleenstaand en vader van twee dochters. Hij zat midden in een heftige crisis toen hij voor het eerst kennismakte met Westerwijk. “Ik had geen werk en had net een ongeluk gehad met de brommer waardoor mijn beide armen waren gebroken. Ik was volledig afhankelijk van anderen. Zes mensen van Westerwijk hebben me thuis geholpen. Dat was echt geweldig. Mijn dochters en vrienden hielpen ook, maar het merendeel van de tijd waren de Westerwijkers er, ik hoefde er niet eens om te vragen.

Ik ben op mijn vijftigste tot geloof gekomen. Een van mijn dochters had de Alpha-cursus gedaan en was daar erg van onder de indruk. Toen ben ik ook de cursus gaan doen, waarna ik gelovig ben geworden. Omdat ik meer van het geloof en de Bijbel wilde weten heb ik bij Westerwijk een cursus gevolgd. Daarna had ik het gevoel dat ik er klaar voor was om me daar te laten dopen. Het was heel mooi: de kerk zat helemaal vol, mijn kinderen, moeder, vrienden en kennissen waren erbij. Ik ging helemaal onder in het water; het was heel bijzonder.

Die doop was een grote verandering voor mij. Het voelde alsof ik van binnenuit was vernieuwd, geestelijk gereinigd, schoon. Het zette ook een en ander in gang in mijn privéleven. Ik ruimde mijn rommelige huis op. Alles ging de goede kant op, en ik kreeg ook weer werk. De grond waarop ik sta is nu, dankzij Westerwijk, veel steviger. Het geloof is een enorme verrijking. Ik betrek Jezus bij belangrijke dingen. Ik probeer me dan voor te stellen hoe Hij in een bepaalde situatie zou handelen en meestal heb ik daar, door de bijbelverhalen, wel een idee van. Ik ben heel dankbaar dat ik nu zo’n raadgever heb. En steeds leer ik er nog dingen bij, rituelen zoals bidden voor het eten. Heel mooi, echt even een rustpuntje. Die rust ervoer ik ook toen ik na de zomerstop weer naar Westerwijk ging: alsof ik thuiskwam.”

Bijlage: Pionieren: een extra uitdaging in coronatijd

De huidige situatie vraagt ook voor pioniersplekken de nodige aandacht. Tijdens de onderzoeksperiode was de coronacrisis nog niet aan de orde. Inmiddels kan niemand er meer omheen. Enkele pioniersplekken vertellen hoe ze in deze onzekere tijd vormgeven aan kerk-zijn.

Bij pioniersplek Kerk in Westerwijk in Amsterdam schopte de coronacrisis alle plannen rond vernieuwing in de war. Pionier en buurtpastor Wilna Wieringa: "We stonden net in de startblokken en toen ging alles op de rem."

NIEUWE DINGEN

Wilna ging niet bij de pakken neerzitten. "Voor pastorale aandacht en contact met buurtbewoners hebben we mensen aan elkaar gekoppeld. De een doet boodschappen, een ander brengt een maaltijd." Ze organiseerde ook een aantal online vieringen. "We kijken naar wat wel en niet kan, want ik denk dat we het nog lang moeten volhouden. Ik kijk uit naar de tijd dat Kerk in Westerwijk weer helemaal open kan." Deze tijd biedt ook zeker nieuwe kansen. "Kinderen blijken geweldig creatief te zijn en maken de mooiste tekeningen, die ik weer doorgeef aan buurtbewoners." Ook koffiedrinken en maaltijden zijn een belangrijk onderdeel van de pioniersplek. Wilna: "Toen ik laatst een blik soep bij een buurtbewoner bracht, zei hij: 'ik ben zo blij dat ik je ogen weer zie!' Dat was wederzijds!"

ZEGENBEDES AAN DE DEUR

Pioniersplek Spoorzoeken in Slangenburg in Doetinchem organiseert meditatieve, klooster- en natuurwandelingen. Ook is er meditatie met de Bijbel en zijn er activiteiten rond een labyrint. Dit alles moest abrupt stoppen toen de coronacrisis in Nederland begon. Pioniers ds. Helma van Loon en Janny Jansons ervaren het als een behoorlijke klap voor het pionieren. Er werden nieuwe wegen gezocht. Helma: "We hangen briefjes met zegenbedes op aan de deur van de kerk. Individuele wandelaars kunnen het labyrint voor de kerk lopen en een zegenbede meenemen. Daar wordt echt gebruik van gemaakt." Online kan men ook op de hoogte blijven door een 'volgersbrief' en blogs op de website. "Voor onze geplande workshop

intuïtief mandala-tekenen proberen we nu een online variant te ontwikkelen en aan te bieden." Hoe het na de crisis zal gaan is nog niet te overzien. "We werken met kleine groepen van zo'n 5 tot 12 personen. Dat kan snel weer opgepakt worden als de kerken weer opengaan. Bij ons gaat het om het samen beleven!"

GEZELLIGHEID WEG

De gevolgen van de maatregelen van de regering drukten ook een stempel op het werk van pioniersplek ICF Gouda, vertelt pastor Maarten Blom. "Ontmoetingen en maaltijden konden niet meer doorgaan, iets wat juist bij ons heel belangrijk is." Diensten worden nu uitgezonden via Youtube en community groepen ontmoeten elkaar online. "We houden zoveel mogelijk contact, maar de gezelligheid is weg," aldus Maarten. Doordat fysieke ontmoetingen er nu niet zijn, hangt veel af van taal. Maarten: "Onze groep bestaat uit mensen van allerlei culturen en voor hen is het bijvoorbeeld belangrijk om met elkaar te eten." De verhalen zijn verschillend: met sommigen gaat het gewoon goed, anderen verloren hun baan. Nieuwe mensen bereiken in deze periode valt niet mee. Maarten mist ook de interculturele aanbidding die er altijd is in de dienst. "De waarde van het samenkomen en de ontmoetingen ben ik enorm gaan waarderen. Juist nu je het niet hebt."

ELK GESPREK TELT

Ook bij pioniersplek PioWij in 's Graveland stopten alle activiteiten door de coronacrisis. Het voelt voor pionier Elly Verbruggen vreemd om niet bij elkaar te kunnen komen. "Hoe zal het straks weer gaan? Onze mensen behoren tot de risicogroep. Veel mensen zijn op leeftijd." Bij PioWij werd altijd heel vrijblijvend gepionierd. Elly: "We hadden nauwelijks contactgevens. Via via hebben we adressen en telefoonnummers van mensen kunnen achterhalen." Mensen werden op Goede Vrijdag verrast met een gedicht en een zakje paaseitjes. "Buiten of door het raam hebben we met de mensen gesproken." Binnenkort wordt er weer zo'n ronde gedaan. Die een-op-een contacten werken, merken ze bij PioWij. "Bij elk gesprek gebeurt wel wat," vertelt Elly, "de coronatijd zet mensen aan op een andere manier over hun eigen leven na te denken."

**Protestantse
Kerk**

Dienstenorganisatie Protestantse Kerk

Adres: Joseph Haydnlaan 2a, 3533 AE Utrecht

Website: protestantsekerk.nl/pionieren

E-mail: info@protestantsekerk.nl

Telefoon: (030) 880 18 80